

Eva LUKÁŠOVÁ – Věra SMOLOVÁ, Renesanční sídlo pánů z Hradce v nejstarších inventářích jindřichohradeckého zámku, České Budějovice, Národní památkový ústav 2018 (= Miscellanea, svazek 19), 199 s., ISBN 978-80-85033-86-1.

Poslední páni z Hradce a jejich hlavní venkovská rezidence v Jindřichově Hradci přitahují pozornost historiků přinejmenším od poslední čtvrtiny 19. století, kdy František Rull vydal drobnou monografii, v níž se se znalostí archivních pramenů, z nichž některé uveřejnil v přílohách své práce, věnoval významným památkám města i jeho urozeným majitelům od středověkých počátků až do své současnosti.¹ Rullova kniha dnes stojí ve stínu monumentální sedmisvazkové syntézy dějin města z pera černínskému archiváře Františka Teplého, v níž zajímají dějiny posledních pánů zlaté pětিলisté růže i jejich sídla významné místo.² Přestože Teplý důkladně znal zámecký i městský archiv, jeho práce je v řadě ohledů problematická

a nutí historika ověřovat autorova tvrzení v dochovaných pramenech. Větší význam pro poznání stavebního vývoje zámeckého objektu během jeho renesanční přestavby v 16. století mají práce Josefa Nováka publikované na počátku 20. věku. Autor jim věnoval pozornost v samostatném svazku vydaném v rámci řady podávající soupis uměleckých a historických památek v jednotlivých tehdejších politických a soudních okresech Království českého³ i ve zvláštní publikaci zaměřené právě na zámecký objekt.⁴ Novákovy poznatky významně obohatily až umělecko-historické výzkumy Jana Muka a Marie Vilímkové ze sedmdesátých let minulého století, z nichž ale byla publikována jen část.⁵ V té době jindřichohradecký zámek, obdobně jako další renesanční zámecké objekty, poutal pozornost dalších historiků umění, z nichž mu důkladnější pozornost věnovala Jarmila Krčálová v souvislosti s výzkumy působení italského stavebníka Baltazara Maggiho ve službách pánů zlaté i červené

.....
¹ František RULL, *Monografie města Hradce Jindřichova*, Jindřichův Hradec 1875. Naopak krátce poté vydaná rozprava Jana ORTHA, *Nástin historicko-kulturního obrazu Jindřichova Hradce od konce 15. století až k povstání stavovskému (1618)*, Jindřichův Hradec 1879, je zaměřena takřka výhradně na samotné město.

² František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce I/1–4, II/1–3*, Jindřichův Hradec 1927–1936 (zejména díl I/2, *Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké (1453–1604)*, Jindřichův Hradec 1927).

³ Josef NOVÁK, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. Politický okres jindřichohradecký*, Praha 1901.

⁴ Týž, *Zámek jindřichohradecký*, Jindřichův Hradec s.d. [1905].

⁵ Jan MUK – Marie VILÍMKOVÁ, *Ke vzniku Nového stavení jindřichohradeckého zámku*, *Historická Olomouc a její současné problémy* 4, 1983, s. 173–180. Srov. ale zejména TITÍŽ, *Státní zámek Jindřichův Hradec*, Praha 1976 (= rukopis Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze).

pětিলisté růže.⁶ Na poznatky zmíněných autorů posléze navázali historici, kteří se zejména v osmdesátých a devadesátých letech důkladně věnovali různým stránkám života posledních pánů z Hradce, ať již zpočátku šlo o jejich hospodářství či následně o politické angažmá členů rodu, jejich kulturní zájmy nebo různé stránky šlechtické každodennosti.⁷

V uvedených výzkumech, které souvisely s vývojem obnoveného bádání o šlechtě na počátku novověku, se odrážel rovněž stav dochované pramenné základny, v níž v případě posledních pánů zlaté pětিলisté růže dominují hospodářské písemnosti či epistolografické prameny. Recenzovaná publikace se oproti tomu zaměřuje na dosud spíše opomíjené prameny, které představují dva nejstarší dochované inventáře jindřichohradeckého zámku z počátku 17. století. Jejimi autorkami jsou příbramská archivářka Věra Smolová, která se převážně věnuje dějinám tamního regionu, a kurátorka Eva Lukášová, jež se zabývá zámeckými interiéry, a to zejména na základě obrazových, ale i písemných pramenů.

Recenzovanou publikaci, která se prostřednictvím nejstarších inventárních soupisů jindřichohradeckého zámku z let 1604 a 1638 snaží obohatit poznání o jeho

hmotné kultuře na počátku novověku, je možné rozdělit do tří částí. První je věnována urozeným majitelům sídla, přičemž hlavní protagonistkou výkladu je Kateřina Hradecká z Montfortu (1556–1631), pisatelka staršího z obou zpřístupněných pramenů a manželka majitele sídla i panství Adama II. z Hradce (1549–1596). Druhá kapitola se věnuje vybavení jindřichohradeckého zámku, jak ho podávají oba inventární soupisy. Nejobsáhlejší třetí část, jež zabírá polovinu svazku, pak představuje edice obou pramenů. Nedílnou součástí knihy tvoří bohatý obrazový doprovod, kterému dává vyniknout křídový papír, na němž je vytištěna.

Knihu otevírá stručný exkurz věnovaný dějinám pánů z Hradce v prvních dvou třetinách 16. století, tedy předtím, než se správy dominia ujal Adam II. z Hradce. Na to navazuje již podrobnější výklad, který se koncentruje na dvě poslední generace pánů zlaté pětিলisté růže i jejich slavatovské nástupce, jejichž dějiny jsou dovedeny přibližně do poloviny 17. století. Autorkou obou textů je Věra Smolová, která se ovšem zpracovávaným tématem nikdy nezabývala. Jedná se proto o kompilativní výklad, který je z celé knihy výrazně nejslabší. Kromě kompetencí pisatelky je to dáno hlavně

⁶ Jarmila KRČÁLOVÁ, *Renesanční stavby B. Maggího v Čechách a na Moravě*, Praha 1986, zejména s. 51–64. Ve výkladu o přestavbách jindřichohradeckého zámku odkazovala autorka kromě archivních pramenů zejména na podklady, které publikoval František MAREŠ, *Materialie k dějinám umění, uměleckého průmyslu a podobným*, Památky archaeologické a místopisné 16, 1893–1895 až 18, 1898–1899, passim.

⁷ Z klíčových prací Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560–1596)*, Praha 1985; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA a kolektiv, *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997; Václav BŮŽEK (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6).

konceptí obou úvodních kapitol. Kniha pojednávající o renesančním sídle pánů z Hradce by se měla především věnovat samotnému zámku, který v 16. století prošel zásadní přestavbou. Přestože k tomuto tématu existuje množství literatury, a především archivních pramenů, z velké části dosud nevyužitých, autorka s nimi ani s žádnou prací Jana Muka, Jarmily Krčálové a dalších autorů kupodivu nepracovala. Čtenář tak v knize nenalezne žádné pojednání o průběhu stavebních prací, funkcích a využití jednotlivých částí zámeckého komplexu nebo jejich dochované výzdobě. Stejně tak významně postrádá výklad o místě jindřichohradeckého zámku v rodové sídelní (či rezidenční) síti, s níž úzce souvisely právě funkce hlavní venkovské rezidence hradeckého rodu. Spíše stručně a porůznu roztroušené zmínky o stavebních aktivitách pánů zlaté pětileté rúže (s. 7, 12, 19–20) autorka završila všeobjímajícím konstatováním, že zámek ve své době sloužil „obytným, hospodářským, reprezentačním účelům“ (s. 20). Těto jednoduché zkratky není co vytknout, ovšem žádná z těchto funkcí není v textu blíže konkretizována.

Namísto toho, aby si autorka představivějším stavebního vývoje zámeckého objektu a objasněním funkcí či symboliky výzdoby jeho jednotlivých částí vytvořila půdorys, do něhož by následně mohla zasadit informace o jeho hmotné kultuře, se první kapitoly soustředí na vylíčení životních osudů posledních pánů z Hradce a jejich slavatovských dědiců. Přestože ty se

v uplynulých letech staly námětem mnoha pojednání, vzbuzují tyto části recenzované knihy množství otázek. Začít je možné opět u koncepce. Výklad o kariéře v nejvyšších zemských úřadech, rodinném životě posledních pánů zlaté pětileté rúže či jejich dvoře s tématem knihy bezpochyby souvisí, autorka ho ale prokládá množstvím zcela nepodstatných informací.

Hlavním svorníkem autorčina výkladu podle názvů jednotlivých podkapitol měla být Kateřina Hradecká z Montfortu. Zejména zásluhou diplomové práce Jany Říhové se měla ve svém výkladu o co opřít,⁸ přesto od její osoby příliš často a zbytečně odbíhá k dalším tématům, jejichž souvislost s tématem publikace není vůbec jasná. Oddíl *Život Kateřiny Hradecké z Montfortu po defenestraci Viléma Slavaty* je tak především líčením osudů hradeckého pána za stavovského povstání, v němž jeho tchyně hraje zcela marginální roli. To samé platí i pro následnou část věnovanou dvacátým letům 17. století, kde Kateřina vystupuje alespoň jako zbožná katolička i jako aktérka a mecenáška rekatolizace na rodovém panství.

Když už se autorka rozhodla naplnit svou koncepcí a na přibližně 40 stranách nakupit nejrůznější informace o dějinách majitelů jindřichohradeckého zámku v 16. a první půli 17. věku, musela počítat s tím, že bude muset kriticky pracovat s velkým množstvím literatury. To se jí však nepodařilo. Věra Smolová sice zná podstatné práce k dějinám posledních pánů z Hradce a jindřichohradeckých

⁸ Jana ŘÍHOVÁ, *Kateřina Hradecká z Montfortu (1556–1631)*, České Budějovice 2017 (Diplomová práce).

Slavatů, množství dalších důležitých titulů jí naopak uniklo. Namátkou je možné jmenovat studie o účasti Jáchyma z Hradce na říšských sněmech, cestách a cestování posledních pánů z Hradce, jejich štyrských manželkách, konverzi Viléma Slavaty, anulaci manželství Adama Pavla Slavaty, dalších sídlech hradeckého a slavatovského rodu či o poslední generaci jindřichohradeckých Slavatů.⁹

Navíc s některými pracemi zejména na kompilativního charakteru autorka pracuje zcela nekriticky a neověřuje si, odkud jejich autoři, někdy chybně či s nepochopením, přebírají informace. Jde zejména o velmi problematické knihy Pavla Juříka, od něhož jsou přejata některá mylná tvrzení, kupříkladu o iniciativě směřující k příchodu jezuitů do Čech (s. 12).¹⁰ S kritikou literatury úzce souvisí také citování použitých prací. Například rozprava Kristýny Míchalové věnovaná ženám posledních pánů z Hradce není monografie, ale diplomová práce, aniž by tak ale byla citována.

Autorčiny potíže s literaturou, na niž byla odkázána při zpracovávání tématu, jemuž se dosud vůbec nevěnovala, jsou patrné rovněž z nekritického přebírání některých tvrzení z objemné syntézy Františka Teplého. Příkladem může být informace, že Marie Maxmiliána z Hohenzollernu, štyrská manželka Jáchyma Oldřicha z Hradce (1579–1604), byla

„chudou říšskou kněžnou“ (s. 23), aniž by autorka odpověděla na otázku, proč se s ní tedy hradecký velmož oženil.¹¹ Závislost na hodnotových soudech Františka Teplého či Karla Stloukala (kterého ale necituje) je dobře patrná také z tmavých kontur, jimiž vykresluje obraz Adama II. z Hradce.¹² Vlivný politik, který stál osm let v čele české dvorské kanceláře a na sklonku života jako nejvyšší purkrabí stanul v čele české zemské vlády, pro ni byl především tělesně handicapovaným individuem (s. 13, 19, 21). Tělesnou nedostatečnost jako jedinou charakteristiku připojila Smolová také k Adamovu synovi Jáchymu Oldřichovi z Hradce (s. 22). Stejně chabě vyznívá i obraz Viléma Slavaty, dlouholetého hradeckého pána a nepřehlédnutelné postavy českých dějin první půle 17. století. Autorka sice zná úřady, kterými během své bohaté kariéry prošel, i některé výsady, jimiž disponoval, přesto ho charakterizuje zejména jako dlužníka (s. 38, 40). Právě z těchto vět stejně jako z obdobné charakteristiky Adama II. z Hradce (s. 18) vysvítá, že autorka nemá povědomí o finanční situaci šlechty na počátku novověku, pro niž zadlužení představovalo nedílnou součást každodennosti, nikoli důsledek „krajní nedůslednosti“ (s. 18). S tím úzce souvisí úloha reprezentace šlechty, jež nebyla „nekontrolovanou marnotratností“ (opět s. 18), ale nezbytným prostředkem

⁹ Vzhledem k rozsahu recenze a zejména absentující literatury není možné na jednotlivé tituly odkazovat.

¹⁰ Pavel JUŘÍK, *Dominia pánů z Hradce, Slavatů a Czerninů*, Praha 2010.

¹¹ Srov. František TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 420.

¹² Karel STLOUKAL, *Konec rodu pánů z Hradce*, Jihočeský sborník historický 33, 1964, s. 121–130.

vyjádření společenského postavení, politické moci či starobylosti a rodové tradice.

Autorka Teplému nekriticky věří, což jí mnohdy vhání do úzkých, zejména když má jeho tvrzení porovnat s novějšími výzkumy, které na některé jeho omyly upozornily. Skutečnost, že Smolová vlastně neví, odkud pochází některé údaje, jež nekriticky přejímá, je dobře patrná z detailu, jakým je údaj o počtu hostů na slavnostním přínosu Kateřiny z Montfortu na jindřichohradecký zámek v září 1574 (s. 17). Teplým uváděné číslo 1683 vzniklo přesmyčkou z čísla 1836, jež je odvozením od počtu 153 stolů, uváděných rožmberským kronikářem Václavem Březanem.¹³ Za ideální počet stolovníků se přitom považovalo 12 osob, takže „správná“ číslice 1836 je násobkem obou čísel; žádný pramen totiž přesný počet hostů neuvádí.

Obdobné potíže s Teplého syntézou měla autorka také při výkladu o nábožensky motivovaných konfliktech ve městě na počátku 17. století, které s tématem knihy nijak nesouvisí a navíc jsou velmi zkratkovité. Snahy vrchnosti bych si z řady důvodů, které na tomto místě není možné rozebírat, nedovolil nazývat rekatolizací (s. 31). Přestože autor recenze se vztahy vrchnosti, měšťanů i farního a řádového duchovenstva ve městě na sklonku 16. a počátkem 17. věku detailně zabýval, neví nic o tom, že by roku 1607 měšťané „provedli blokádu jezuitského gymnázia“ (s. 31), které naopak v této době navštěvovali i synové z nekatolických rodin, či

o tom, že by roku 1610 „Jindřichohradečtí zaútočili na jezuitskou kolej“ (s. 32).¹⁴ Jinde si autorka dokonce protičeří, když nejprve (s. 31) uvádí, že Vilém Slavata „prosazoval rekatolizaci i pod pohrůžkou násilí“, zatímco jen o několik stránek dál (s. 35) tvrdí, že Slavata se „k lidem jiné víry choval slušně“.

Popisné pasáže věnované jednotlivým protagonistům rodu autorka občas doplňuje shrnujícími výroky, které ale vyznívají problematičtěji. Tak tvrzení o tom, že „[d]íky svým úzkým stykům s Habsburky přebírali páni z Hradce panovnickou dvorskou kulturu, ať již se jednalo o způsob výchovy dětí, sňatkovou politiku, životní styl nebo podobu svých rezidencí“ (s. 7) nalezne čtenář překvapivě hned za odstavcem věnovaným Adamu I. z Hradce († 1531), přičemž v době jeho smrti byli Habsburkové na českém trůnu teprve pět let, což samo o sobě by na přejímání vypočtených aktivit byla příliš krátká doba. I kdyby citovaná věta zazněla na závěr výkladu o dějinách posledních pánů z Hradce, stála by za hlubší pozornost, neboť zmíněné přebírání nebylo rychlé, bezproblémové ani zcela automatické. Charakteristická je v této souvislosti změna mezi sňatkovou politikou Adama I. a Jáchyma z Hradce před půlí 16. věku a v případě Adama II. a Jáchyma Oldřicha z Hradce v poslední třetině 16. století.

U dalších formulací není zřejmé, jak k nim autorka dospěla, ať již proto, že

¹³ Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I*, Praha 1985, s. 268.

¹⁴ O napjatých poměrech ve městě roku 1610 podrobně Josef HRDLIČKA, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590–1630)*, České Budějovice 2013, s. 289–301.

neodkazuje na zdroje, nebo své vývody dostatečně nevysvětluje. Není tak zřejmé, odkud vzala informaci o tom, že na počátku 17. století měl Jindřichův Hradec „více než 4 000 obyvatel“ (s. 30), či jak dospěla k tvrzení, že cena, za níž Vilém Slavata odkoupil konfiskované košumberské panství, byla „přehnaně vysoká“ (s. 37).

Na problematické či nijak nepodložené formulace zmíněné v předchozích odstavcích je možné navázat výčtem některých pochybení, jichž se autorka dopustila. Jezuitská kolej nebyla v lednu 1594 zřízena „pro mládež domácí a přespolní“ (s. 21), ale pro řádové otce. Mladíci navštěvovali gymnázium, které začalo v řádovém domě vzápětí fungovat. Sňatek Jáchyma Oldřicha z Hradce s Marií Maxmiliánou z Hohenzollernu se konal ve Štýrsku, v Jindřichově Hradci byl slaven až manželčin přínos (s. 23). Diviši Slavatovi z Chlumu a Košumberka byl konfiskován majetek nikoli po bitvě u Mühlberka (s. 23–24), ale jako součást Ferdinandových zásahů proti českobratrské šlechtě po potlačení stavovského odboje, jehož krach s rozhodujícím vojenským střetem šmalkaldské války samozřejmě souvisel. Slavata po roce 1622 nezbavil Jindřichův Hradec samosprávy (s. 38), ale podřídil ji vrchnostenské kontrole, kterou vykonávali nejvyšší úředníci panství.¹⁵ Jindřichohradecké

panství na sklonku dvacátých let 17. věku nespravoval Adam Pavel Slavata (s. 40), který se v té době neúspěšně snažil zachránit své manželství s Marií Markétou z Eggenberka. Po rozloučení svazku trvale žil v Nové Bystřici, naopak v čele správy panství tradičně stáli hejtmané. Autorka si opakovaně protiřečí, když tvrdí, že stříbrné a pozlacené křeslo Zachariáše z Hradce († 1589) bylo po roce 1597 prodáno (s. 22), aby posléze uvedla, že roku 1642 bylo převezeno z Vídně zpět do Telče (s. 48).¹⁶ Výtky by také bylo možné mít k charakteristice obou zahraničních cest Viléma Slavaty (s. 24).¹⁷

Druhá kapitola s názvem *Sbírky a zřízení zámku Jindřichův Hradec ve světle písemných pramenů* se již věnuje zkoumaným pramenům. Přestože rekonstruovat postup prací na výzdobě i při pořizování vybavení jindřichohradeckého zámku na počátku novověku je možné z velkého množství písemných pramenů, zejména nejrůznějších účtů, Eva Lukášová se v ní zabývá pouze oběma dochovanými inventáři. Do centra její pozornosti se dostal zejména soupis pořízený roku 1604 patrně v souvislosti s vypořádáním dědictví po Jáchymu Oldřichovi z Hradce (s. 51). Kateřina Hradecká z Montfortu se v něm soustředila na cennosti umístěné tehdy na hlavní venkovské rezidenci, zejména

¹⁵ Josef HRDLIČKA, *Selbstverwaltung unter adeliger Herrschaft: Die Stadt Jindřichův Hradec (Neubaus) nach der Revolte gegen Wilhelm Slavata (1620–1626)*, in: Stefan Haas – Mark Hengerer (edd.), *Im Schatten der Macht. Kommunikationskulturen in Politik und Verwaltung 1600–1950*, Frankfurt–New York 2008, s. 51–74.

¹⁶ Srov. TÝŽ, *Příběh renesančního křesla*, Dějiny a současnost 23, 2001, č. 1, s. 12–17.

¹⁷ Blíže Petr MAŤA, *Oslavy jubilejního léta 1600 v Římě a česká šlechta*, Jihočeský sborník historický 66–67, 1997–1998, s. 111–117.

na předměty ze zlata a stříbra. Hodnotu soupisu ještě zvyšují poznámky šlechtičny o stavu některých předmětů či jejich používání. Druhý soupis vyhotovila roku 1638 zámecká komorná Alžběta Pragerová, která se naopak zaměřila na textilie a nábytek, ale součástí soupisu jsou rovněž obrazy či vybavení zámeckých kaplí. Eva Lukášová ve svém výkladu věnovaném vybavení jindřichohradeckého zámku, jak ho podávají oba analyzované inventáře, postupovala podle tematických skupin. Po nejcennějších předmětech z drahých kovů přišly na řadu textilie, konkrétně nebesa a závěsy na lože, přehozy či deky na postele a svatební lože. Dále zmínila závěsné špalíry na stěny, přehozy na stoly či čalouněná křesla a židle. Nevynechala ani obrazy a liturgické předměty. Následně se zabývala nádobím, kovovými svítilnami, stoly, židlemi a postelemi, stolním a ložním prádlem či toaletními stolicemi. Funkci jednotlivých předmětů, zejména špalírů a ubrusů, vhodně doložila na dobových vyobrazeních.

Zjištěné poznatky o vybavení jindřichohradeckého zámku na počátku 17. věku se autorka bohužel nepokoušela srovnat s vybavením jiných českých či moravských zámeckých sídel ve stejné době, jak je představují dochované zámecké inventáře. Absence takového žádoucího srovnání je překvapující i s ohledem na pozornost, která byla těmto pramenům v uplynulých desetiletích věnována právě v souvislosti

s výzkumy hmotné kultury renesančních i barokních šlechtických sídel. Možnému porovnání se soupisem z roku 1604 přitom unikly také některé další písemnosti z Rodinného archivu Slavatů pocházející z druhé a třetí čtvrtiny 17. století a obsahující rovněž soupisy cenností z drahých kovů.¹⁸

Na konci výkladu se autorka pokusila nabídnout čtenáři pohled do zámeckých prostor v letech 1604 a 1638, jak jí to umožnily oba soupisy. V svém textu nazývá jednotlivé místnosti slovy inventářů, aniž by se je pokusila identifikovat s dochovanými interiéry jindřichohradeckého zámku. S ohledem na výše zmíněnou absenci pojednání o stavebním vývoji objektu však není uvedený nedostatek až tak překvapující.

V závěrečné části publikace pak obě autorky editovaly oba často zmiňované inventáře jindřichohradeckého zámku. Edice jazykově německého a paleograficky mimořádně náročného soupisu pořízeného Kateřinou Hradeckou z Montfortu obsahuje spolu s transliterací textu také český překlad, který výrazně zvyšuje uživatelskou přívětivost edice. K té přispívá i slovník německých pojmů. Naopak česky psaný inventář Alžběty Pragerové je zpřístupněn v české transkripci, v níž se však vyskytují drobné chyby v psaní velkých písmen, s nimiž je možné se setkat i v citacích z pramene v předchozí kapitole.

¹⁸ Srov. soupis klenotů odeslaných roku 1625 Vilému Slavatovi do Vídně, uložený v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Slavatů, inv. č. 122, sign. III A 4c, kart. 19. Pracoval s ním Václav BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 37–57, zejména s. 49.

Kromě obsahu knihy není možné ponechat stranou ani její formální podobu. Přestože publikace vydávané českobudějovickým pracovištěm Národního památkového ústavu se vyznačují kvalitní redakční prací, recenzovaná rozprava představuje výjimku z pravidla. Prospěly by jí důležitější redakční zásahy, které by sjednotily psaní vlastních názvů (Království české i České království) a velkých či malých písmen (označení stejné místnosti jako Starý palác i starý palác), odstranily chyby v interpunkci, dělení slov či překlapy v datacích. Množství chyb se vyskytuje rovněž v citacích pramenů uvedených v poznámkách pod čarou, a to včetně pochybných a nikde nevysvětlených zkratk. Například archivní fond Rodinný archiv pánů z Hradce je střídavě citován jako RA pánů z Hradce (s. 16, 19, 26, 28), RA z Hradce (s. 23) nebo dokonce RA JK (s. 10) či TA pánů z Hradce (s. 29).

Recenzovaná kniha má jeden velký klad a dva neméně velké zápory. Jejím jednoznačným přínosem je ediční zpřístupnění obou nejstarších inventářů jindřichohradeckého zámku, zejména sice známého, ale vzhledem k jazykové a paleografické náročnosti jen málo využívaného soupisu pořízeného roku 1604 Kateřinou Hradeckou z Montfortu. K záporům patří především úroveň úvodního pojednání o dějinách jindřichohradeckého zámku. Namísto špatně napsaného opakování známých skutečností měly autorky věnovat více pozornosti samotnému zámeckému sídlu, jeho stavebnímu vývoji, funkcím jednotlivých interiérů a symbolice jejich výzdoby. Do tohoto půdorysu posléze měly zasadit

poznatky o jeho hmotné kultuře zjištěné z obou editovaných soupisů. Pro takový postup by ale bylo nutné podniknout výzkum v rodinných archivech obou rodů i v mimořádně bohatém fondu jindřichohradeckého velkostatku. V něm dochované účetní prameny i další písemnosti by autorkám dokázaly prozradit mnohé o postupu stavebních prací, osobách, které se na nich podílely, i o tom k čemu jednotlivé prostory sloužily. Výsledkem takového výzkumu by mohlo být nejen prohloubení znalostí o hmotné kultuře zámeckého sídla, ale také odpověď na otázku, možná bezděčně obsaženou v titulu knihy. Opravdu vybavení jindřichohradeckého zámku v roce 1638 odpovídalo jeho stavu v době vlády pánů z Hradce, jejichž rod v mužské linii vymřel před 34 roky? A nakolik se do něj již stihly otisknout změny související s nástupem jeho nových majitelů? Druhou neméně podstatnou výtku pak představuje abscentující komparace poznatků o hmotné kultuře jindřichohradeckého zámku s jinými zámeckými sídly v Čechách a na Moravě.

Josef Hrdlička

Katarzyna KOSIOR, *Becoming a Queen in Early Modern Europe: East and West*, Basingstoke, Palgrave Macmillan 2019 (= *Queenship and Power*), 256 s., ISBN 978-3-030-11848-8.

Bádání o manželkách raně novověkých vládců na Britských ostrovech, ve Francii či Španělsku zaznamenalo v posledních dvou desetiletích především v americké

a anglické historiografii nebyvalý rozmach. Zmiňovaný badatelský zájem západoevropského dějepiscevní rovněž ovlivnil rozvoj výzkumu životních osudů panovníc ve střední a východní Evropě, které doposud stály spíše stranou pozornosti středoevropských historiček a historiků. Zmiňovanou skutečnost dokládá anotovaná monografie, jež vznikla na základě disertační práce obhájené na univerzitě v Southamptonu v roce 2017. Ačkoli by se podle ambiciózního názvu práce mohlo zdát, že jde o synteticky zaměřené pojednání o jednotlivých aspektech spojených s politickou rolí manželek pestré skupiny evropských panovníků na prahu novověku v různých údobích jejich života, opak je pravdou. Ve své podstatě jde o srovnávací studii o vnímání instituce polských a francouzských královen v 16. století, jež se vdaly za Jagellonce a panovníky z rodu Valois, zpracovanou optikou ceremoniálů a přechodových rituálů spojených s manželstvím výše uvedených urozených dam, jako byly zásnuby, svatba, korunovace a narození potomka.

Čtyřem obsáhlým kapitolám předchází úvodní stať, v níž autorka shrnuje dosavadní bádání, naznačila vlastní metodologická východiska a blíže vymezila předmět svého výzkumu. Je však třeba konstatovat, že se zaměřila pouze na komentář anglicky, francouzsky a polsky psané literatury, zatímco ostatní tituly nechala stranou pozornosti. S touto výtkou úzce souvisí poznámka heuristického charakteru. Přestože se Katarzyna Kosior zabývala tématem z francouzských a polských dějin, ve svém bádání pracovala výhradně s prameny

polské provenience, jež však nabízejí pouze jednostranný pohled na výše uvedené fenomény. Naopak zcela vynechala písemnosti, které se nacházejí v archivech či knihovnách evropských vládnoucích rodů, jejichž příslušnice se staly polskými královnami. To se týká například dcer habsburských císařů, které se na polském královském trůnu v 16. století objevily hned tři – Alžběta (1437–1505), Alžběta (1526–1545) a Kateřina (1533–1572). Ačkoli ve vídeňských archivech a knihovnách existuje množství písemných i ikonografických pramenů souvisejících s jejich sňatky, autorka je nijak nevyužila, stejně jako vydané relace zahraničních vyslanců v Polsku. V případě Francie se naopak omezila na práci s dostupnými anglickými a francouzskými edicemi a zejména sekundární literaturou. Jen výjimečně využila dobové tisky dochované v Bibliothèque nationale de France.

V dalším textu se Katarzyna Kosior pokusila na půdorysu výše naznačených rituálů a ceremoniálů nastínit různé aspekty kulturní, náboženské, politické i sociální identity manželek polských a francouzských králů v 16. století. Do nich se promítaly soudobé genderové představy o ženách (vládkyních), jejich životním poslání a místě ve společnosti. Neméně důležitou roli ve výkladu také hrála konstrukce obrazu zmiňovaných urozených dam na pozadí konkrétních životních rolí, v nichž vystupovaly jako nevěsty (snoubenky) panovníka, jeho manželky a matky, ale také vdovy po zesnulém choti. K hlavním cílům srovnávací studie patřilo přiblížit západoevropské

a americké odborné veřejnosti problematiku, kterou podle autorky stávající synteticky zaměřené práce o manželkách evropských vládců na prahu novověku (například Elena Woodacre, Clarissa Campbell Orr, Regina Schulte, Sharon L. Jansen a další) doposud opomíjely, a začlenit ji tam. Na základě srovnání rituálních a ceremoniálních praktik polského a francouzského královského dvora se také pokusila narušit zažitý stereotyp dosavadní západoevropské a americké literatury o kulturní jinakosti a politické izolaci Polska 16. věku.

Anotovaná práce odráží směřování současné historické vědy, jejíž nedílnou součástí tvoří výzkum moderně pojímaných politických dějin. Nelze pochybovat o tom, že manželky raně novověkých panovníků hrály nezanedbatelnou úlohu také ve „velké“ politice, mezinárodní nevyjímaje. Studium tohoto fenoménu lze poznat zvláštní podobu i strukturu politiky předmoderní doby. Takové pojetí výzkumu proto představuje vítanou inspiraci nejen pro české dějepisce. Na druhou stranu je třeba zmínit, že anotovaná monografie opět zřetelně poukázala na jazykovou bariéru, jež panuje mezi středoevropským dějepiscem na jedné straně a západoevropským a americkým na straně druhé. Autorka totiž v průběhu koncipování svého pojednání pracovala téměř výhradně s anglicky, francouzsky a polsky psanou literaturou. Zcela stranou pozornosti naopak ponechala cenné poznatky, kterých například dosáhli němečtí, rakouští či španělští badatelé.

Rostislav Smíšek

Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Rostislav SMÍŠEK (edd.), Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2019, 356 s., ISBN 978-80-7422-666-3.

Jubilejní sborník, který Václavu Bůžkovi věnovali jeho žáci a přátelé, je zaznamenáním událostí české historiografie. V té zanechal jubilant viditelnou stopu a podařila se mu věc v našem prostoru nebývalá, totiž formovat kolem sebe (anebo alespoň inspirovat) úctyhodný počet historiček a historiků, jež spojuje nejen zájem o kulturně historické tázání, ale i jistý historiografický „světonázor“, ať už jde o volené přístupy nebo o způsoby hledání a využívání badatelské inspirace. Společný jmenovatel vydaného souboru studií, kterým jsou široce pojaté kulturní dějiny od dějin každodennosti, přes proměny sociálních reprezentací až po dějiny paměti a vizuality, tudíž velmi dobře koresponduje s badatelskými zájmy Václava Bůžka.

Kniha je členěna na čtyři oddíly. První byl poněkud nepřesně nazván *Symboly rituálu v nových politických dějinách* a jde v něm nikoli o symboly rituálu, ale o samotné rituály typické pro politický život 17. a 18. století. Oddíl otevírá studie Ronalda G. Asche o kulturní a konfesijní politice Stuartovců a španělských Habsburků, která ovšem nepatří mezi studie kulturně historické a nedotýká se symbolického jednání, nýbrž jde o text z oblasti komparativních politických dějin. Další autoři se však již věnují politickým rituálům: Jiří Hrbek a Rostislav Smíšek panovníckým

vjezdům do měst, Géza Pálffy korunovacím uherských královen, Pavel Marek slavnosti Řádu zlatého rouna, Jiří Kubeš přijímacímu ceremonálu vyslanců v Anglii. Druhá část zahrnuje příspěvky, jež se dotýkají otázky *strategií jednání*. Martin Holý pojednal o vzdělanostním mecenátu šlechty, Josef Hrdlička o konfesijně motivovaném jednání a vztazích v rámci vybrané komunity, Pavel Král o konkrétním manželském konfliktu z důvodu cizoložství, Jaroslav Dibelka o otázce infanticidia na vesnici, Josef Grulich o jednání poddaných v kontextu zhostnění agendy. Třetí oddíl, pojmenovaný *Společenské role*, zaplnily příspěvky Radmily Prchal Pavlíčkové o specifických kázáních nad nekřtěňátky, Vítězslava Prchala o raně novověkém pojetí muže-válečníka a o jeho proměně, Zdeňka Vybírala o kariéře jednoho urozeného válečníka a Michaely Hrubé o každodenním životě jedné konkrétní šlechtičny. Závěrečná část knihy mapuje témata z oblasti *paměti a reprezentace* – Ondřej Jakubec sledoval možnosti historickoantropologické analýzy epitafů, Tomáš Knoz nabídl ikonologickou studii o šlechtickém meči jako objektu reprezentace, Vít Vlnas zamyšlení o ikonografické tradici zbroje svatého Václava, Kateřina Pražáková o obrazu dona Juana d'Austria v dobovém zpravodajství, Ivo Cerman o šlechtických patriotických zahradách a Karl Vocelka o obrazu Rudolfa II. v historických románech.

Sborník zahrnuje celou řadu zajímavých příkladů různých typů jednání a akcí, ukazuje bohatý svět (povětšinou aristokratické) kultury raného novověku a prezentuje rozsáhlou škálu pramenů,

z nichž intenzivního vytěžování se dostalo zejména písemností osobní povahy a pramenům ikonografickým (obrazovým). Většinu příspěvků tvoří mikrosondy. Přesto jde o zjevné vykročení z provinčně pojatých regionálních dějin českých zemí. Témata jsou sledována v široké (středoevropské) perspektivě, což je ostatně pro nové kulturní dějiny typické. V konfrontaci s pojednáním obdobných otázek v německé nebo francouzské historiografii může být patrný fakt, že čeští historikové se jen málo pouštějí do diskusí o metodologii (včetně metod práce s dostupnými prameny) a necítí zpravidla potřebu vyrovnávat se s dosavadní odbornou (historiografickou, sociologickou, antropologickou) literaturou v oblasti symbolické komunikace, rituálů, symbolů nebo jednání. Zdá se také, že texty nenabízejí odpověď na to, co se myslí termínem „symbolické jednání“, respektive jak se toto jednání liší od „ne-symbolického“. Na přebalu knihy se píše, že „značná část jednání raně novověkého člověka měla symbolický význam“. To je možné, avšak zároveň jde o aspekt vysledovatelný nejenom v epoše předmoderní, a bylo by zajímavé například vědět, do jaké míry se na této „symbolice“ podílejí historické prameny. Totiž zda právě historické písemnosti nezdůrazňují tuto symboličnost – jak naznačují třeba studie o středověkých rituálech – anebo do jaké míry je to, co se nám prostřednictvím pramenů prezentuje, chtěnou, zamýšlenou reprezentací. To jsou samozřejmě spíše otázky k dalšímu promyšlení a také prostor pro diskusi nad vydaným souborem studií.

Tomáš Malý

Kateřina ŠOLCOVÁ (ed.), Jan Jesenský, Proti tyranům, Praha, Academia 2019, 134 s., ISBN 978-80-200-2955-3.

Jeseniův politický spis *Pro vindiciae contra tyrannos* měl existovat ve třech podobách. Původně se mělo jednat o přednášku proslovenou na závěr jeho filozofického studia na univerzitě v Padově roku 1591. Poté vyšel spis roku 1614 jako kniha ve Frankfurtu nad Mohanem a nakonec následovalo druhé vydání, které publikoval Jesenský v Čechách v roce 1620 na podporu stavovského povstání. Toto útlé dílko se v posledních letech těší silné pozornosti českých badatelů. Výrazně se změnily i naše vědomosti o jeho vzniku a obsahu. Předně v roce 1988 našel Stanislav Sousedík ve Wolfenbüttelu exemplář druhého vydání z roku 1620 a v badatelské zprávě, která vyšla v roce 1992 ve Filozofickém časopisu, vyslovil názor, že Jesenský možná celé dílo napsal až pro vydání z roku 1614. Rukopis údajně přednášky z Padovy totiž nebyl nikdy nalezen a není ani důkaz, že by existoval. Sousedík doložil textovým srovnáním, že Jesenského výklad závisí na francouzských monarchomachistických dílech *Vindiciae contra tyrannos* od Junia Bruta a *Franco-Gallia* od François Hotmana. Vycházel i z Theodora Bezy. Důležité také je, že textovým srovnáním doložil, že „koryfejem“, s nímž Jesenský polemizuje, není Machiavelli, jak se domníval historik Josef Polišenský, nýbrž Jean Bodin a jeho *Six livres de la république* z roku 1576. Na těchto základech postavil svůj výklad Tomáš Nejeschleba v monografii o Janu Jesseniovi z roku 2008 a nyní na něj

navazuje studie Kateřiny Šolcové, která k němu v recenzované knize přidala i edici latinského textu s paralelním českým překladem. Kritické vydání textu obou vydání zveřejnila autorka již roku 2015 v časopise *Acta comeniana*.

V těchto pracích se již rýsuje jistá monarchomachická literární tradice, kterou v úvodní studii nastiňuje i Kateřina Šolcová. Upozorňuje na spis Geoga Erasma Tschernemblo *De resistentia subditorum adversus principum* ve sbírce rukopisů Haus-, Hof- und Staatsarchiv ve Vídni, který v české historiografii není příliš známý. V rukopisu ovšem Tschernemblovo jméno není. Zároveň připomíná spis Simona Partlicia *Flagellum Dei*, který zpracoval Vladimír Urbánek. V rekonstrukci politického myšlení stavovské opozice však možná není vhodné nechat se omezovat představou o monarchomachistické tradici, protože pak ztrácíme ze zřetele jiná díla, která pojednávala o vztahu panovníka k poddaným, či dobové právní dokumenty, které panovnickou moc také regulovaly. Ve vztahu k stavovské rebelii nelze přehlédnout, že opozice se poprvé střetla s panovníkem v otázce nástupnického práva Ferdinanda Štýrského a první i druhá Apologie stavů se neopírala o obecné filozofické, ani přirozenoprávní argumenty, ale o konkrétní platné právo. Měla takřkajíc pozitivistickou argumentaci, která byla založena na tom, že panovník porušil ustanovení Rudolfova Majestátu. V tomto smyslu jsou důležité třeba pojednání Joachima Andrease Schlicka z roku 1617 nebo báseň humanisty Martina Rakovského *De magistratu politico*

z roku 1574, které však zůstávají stranou, pokud se soustředíme jen na monarchomachické spisy. Hranice oborů vedou bohužel k tomu, že filozofičtí badatelé ignorují spisy právníkové (Jan Kysela napsal o právu na odpor celou knihu) i zahraniční práce o luterském přirozeném právu (zejména Merio Scattola, *Naturrecht vor dem Naturrecht*, Göttingen 2013).

Úvodní studie o kontextu myšlení obohacuje českou historiografii o zdůraznění pesimistického pohledu Luthera a Kalvína na člověka (s. 30–36), což je aspekt, který ve Wernischově díle o politickém myšlení evropské reformace zůstal poněkud zamlčen. Odvolávali-li se katolíci i protestanti na přirozené právo, pak autorka správně upozorňuje, že protestanti chápali „přirozenost“ jinak než katolíci. Pro ně to nebylo odvolávání na přirozené právo nalezené lidským rozumem, ale odvolávání na neměnný řád stvoření. Bůh stvořil člověka tak, že by bylo „proti lidské přirozenosti“ (s. 39), kdyby se poddal krutému panovníkovi bez obrany. Autorčina rekonstrukce argumentů je založena na rozboru latinských originálů a představuje velký přínos pro českou historii politického myšlení. Ale jinak se domnívám, že autorčin zájem o přirozené právo zde zkruskuje realitu, protože protestanty vedla jejich pesimistická antropologie k tomu, že se opírali spíše o platné právo a historické argumenty konkrétních zemí. V biblické epizodě o knězi Jójadovi (2. Král. 11,17), o kterou se opíral Junius Brutus, je sice řeč o třech různých smlouvách, ale řekl bych, že pro kalvinisty 16. století byla zásadní smlouva s Bohem, ne „sekulární“ smlouva panovníka s lidem. Autorka si však

všimá nesouladu v Brutově argumentaci, protože v jeho pojetí nelze pochopit, jak může být král zavázán Bohu, když v okamžiku jejich vzájemné smlouvy ještě není zvolen králem? (s. 45). Autorka ukazuje, že podle Bruta bylo řešení v tom, že Bůh prý dopředu řídí mysl voličů, takže volba je takřikajíc předem rozhodnuta.

Ve vnějším rozboru Jeseniova pojednání (s. 50–53) autorka opatrně přebírá tezi o neexistenci původní padovské přednášky a přehlídá dosud známé exempláře obou vydání z roku 1614 a 1620, z nichž jeden se nachází v pobočce Jihočeské vědecké knihovny v klášteře Zlatá Koruna. V myšlenkovém rozboru (s. 53–55) autorka znovu poněkud zavádějícím způsobem klade důraz na otázku přirozeného práva a v rozboru Jeseniovyých zdrojů (s. 59–62) dokládá jeho závislost na francouzských kalvinistických teoriích odporu. K tomu přidává i kuriózní historická díla, odkud Jesenský vzal epizodu o přísaze aragonských králů.

Četba Jeseniova pojednání ovšem ukazuje, že jeho výklad byl ve skutečnosti založen na paralele politického myslitele a lékaře. Chřadne-li politické těleso, musí lékař vyšetřit jeho útroby a sáhnout někdy k nemilým postupům, stejně jako při léčbě lidského těla. Myslím, že přinejmenším v tom je Jesenský originální a odlišuje se od francouzských vzorů. Přirozenoprávní argumentace je v jeho díle mnohem slabší, než by autorčin úvod dával tušit. Právní argumentaci ale uplatnil. Zejména zastával názor, že zákony zde nejsou pro to, aby pomáhaly plnit přání panovníka, ale proto, aby jej omezovaly (s. 82/83–84/85).

Zajímavým dokladem voluntaristického chápání je Jeseniův názor, že spravedlivé je to, co Bůh chce, což je u luterána překvapivé (s. 84/85). Jesenský uplatňuje známé řešení, že odpor vůči tyranovi není vzpourou, protože z tyrana se jeho krutým jednáním stává nepřítel obce (tedy soukromá osoba). Právě v této souvislosti odkazuje Jesenský na „jura naturae, gentium et civilia“ (s. 114/115) a odmítá Bodinovu paralelu mezi panovníkem a otcem dětí (s. 122/123).

Překlad je velmi spolehlivý a zdařilý, věrně sleduje latinský originál, takže je možné číst obě verze paralelně. Vzhledem k obtížnosti humanistické latiny, která se vyznačovala složitou syntaxí a pestrým slovníkem, není správné pochopení vět vždy snadné. Překlad i úvodní studie jsou zdařilou ukázkou, že dějiny politického myšlení v raném novověku se u nás znovu pěstují, a to na vysoké úrovni.

Ivo Cerman

Tomáš STERNECK (ed.), Věrnost a zrada v ohroženém městě. Prameny k politické komunikaci Českých Budějovic na počátku stavovského povstání (1618), Praha, Historický ústav Akademie věd České republiky 2019 (= Prameny k českým dějinám 16.–18. století, řada A, svazek II-3), 344 s., ISBN 978-80-7286-338-9.

Edice písemností, které mapují dění v Čechách Budějovicích na počátku českého stavovského povstání, souvisí s dlouhodobým zájmem autora o dějiny města v době

vyhrocených politických a konfesních střetů na počátku 17. století. Tomáš Sterneck se jim věnoval z různých úhlů pohledu v množství časopiseckých studií, přičemž v některých edičně zpřístupnil i prameny, jež tvoří součást pojednávané edice. Zeměpanské a převážně katolické město bylo na konci června 1618 vystaveno prvním pokusům stavovského generála Jindřicha Matyáše z Thurnu o jeho ovládnutí. Písemná i osobní jednání Thurnu se zástupci města vyvolala závažný politický rozkol v městské radě, v níž převládli stoupenci kapitulace, a současně mobilizovala městskou obec, která na rozdíl od části konšelů zůstala věrná králi Matyášovi. Přestože stavovské oddíly se snažily ovládnout strategicky významnou pevnost na jihu Čech téměř rok, za celou dobu se jim to nepodařilo, i když příležitost k tomu se naskytla hned několikrát, například díky aktivitě patrně Thurnových sympatizantů v červenci 1618 nebo při jednáních mezi velitelem obléhatelů Jiřím Fridrichem z Hohenlohe a císařským generálem Karlem Bonaventurou Buquoyem v listopadu téhož roku. Snahy o ovládnutí města stavy se hlavně zpočátku odehrávaly diplomatickými, nikoli vojenskými prostředky, což souviselo s kapitulantským většinou radních. Vojenský charakter získaly teprve posléze, ovšem ozbrojený boj o město nikdy nepropukl.

I když městu se paradoxně i díky lavírování jeho reprezentantů podařilo uhájit svou nedobytnost, problematické a nejednotné postoje radní reprezentace využil o deset let později Jan Fridrich Litvín z Hlinné, který měl s městem napjaté vztahy, k obvinění Českobudějovických

ze zrádného jednání s nepřáteli v době revolty. Přestože soudní spor, který se Litvín svým udáním adresovaným císaři a českému králi Ferdinandovi II. snažil vyvolat, byl nakonec na příkaz samotného zeměpána zastaven, vznikl pro potřeby obhajoby města objemný rukopis, v němž jeho zástupci shromáždili ověřené opisy klíčových pramenů z počátku stavovské revolty. Právě písemnosti obsažené v tomto manuskriptu tvoří jádro Sterneckovy edice.

Knihu otevírá úvodní studie, v níž autor stručně shrnul události, k nimž na půdě města došlo v prvním roce stavovské revolty. Po jejich představení se věnoval také sporu Jana Fridricha Litvína s Českými Budějovicemi z konce dvacátých let 17. věku, když pozornost upřel zejména k okolnostem vzniku a obsahu zmíněného rukopisu. Jelikož většinu zpřístupněných písemností převzal právě z něho, pokračoval představením edičních zásad. Úvodní kapitola uzavírá konkordanční tabulka podávající přehled zpřístupněných pramenů a informující o jejich chronologickém zařazení, dosavadním edičním zpřístupnění některých písemností i o jejich uložení.

Jádrem svazku je edice 49 textů, které jsou v ní zpřístupněny in extenso. Hned 47 jich bylo převzato ze zmiňovaného manuskriptu, další dva byly doplněny z fondu Archiv města České Budějovice. Na začátku edice je zařazen úvodní komentář k celému souboru vzniklému na konci roku 1629. Po něm následuje 46 chronologicky řazených listů z období od začátku června do začátku listopadu 1618. Větším počtem dopisů je v souboru zastoupena korespondence českobudějovické městské rady

s Jindřichem Matyášem z Thurnu, rytířem ve službách vzbouřených stavů Pavlem Kaplířem ze Sulevic či s králem Matyášem. Doplnují je další listy adresované městské radě stavovským polním maršálem Linhartem Colonnou z Felsu a dalším rytířem ve stavovských službách Janem mladším z Bubna, korespondence velitele praporce císařských vojáků naverbovaných pro obranu města Jana Aulnera z Birkenfelsu či dopisy vyměňované mezi českobudějovickou radou a jejími vyslanci u Matyášova dvora. Do manuskriptu, a tedy i do edice, byl zařazen také záznam o hromadné přísaze měšťanů králi Matyášovi z 22. července 1618, jež manifestovala jejich věrnost vládnoucí dynastií. Celý soubor uzavírá závěrečný komentář českobudějovické městské rady z roku 1629 k pořízenému souboru opisů a opis anonymní relace o událostech v jihočeském městě, která vznikla na jeho půdě již v létě či na podzim 1618. Každá editovaná písemnost je opatřena záhlavním registrem, informacemi o uložení i obsáhlým poznámkovým aparátem.

Závěrečnou třetinu svazku zabírají obsáhlé obrazové přílohy, jež představují klíčové aktéry politické komunikace, reprodukcí některé z editovaných pramenů a zobrazují samotné město. V závěru se nacházejí registry edičně zpřístupněných pramenů, stručné anglické resumé a podrobný spojený místní a osobní rejstřík.

Velmi pečlivě připravená edice pramenů reflektuje dění v Českých Budějovicích na počátku českého stavovského povstání i plasticky ukazuje, jakým způsobem na nastalou mimořádnou situaci reagovali představitelé města i městská obec. Rozdílné

postoje, které jsou ve zkratce obsaženy v názvu Sterneckovy edice, přitom nepanovaly pouze mezi konšelským sborem na jedné a měšťany shromážděnými v městské obci na druhé straně, ale i mezi jednotlivými členy radního kolegia. Pro pochopení těchto postojů i jejich role v dalších osudech města je důležitá jejich reflexe v písemnostech, jež vznikly o deset let později v souvislosti s očekávaným soudním projednáváním postupu českobudějovické městské rady v létě a na podzim 1618.

Josef Hrdlička

Jan MALURA – Jakub IVÁNEK, *Horo krásná, spanilá! Poutní písně na Moravě (1600–1850)*, Host, Brno 2019, 655 s., ISBN 978-80-75577-826-0

Horo krásná, spanilá, svatokřtinská Maria je incipitem jedné z oblíbených poutních písní, které doprovázely zbožné věřící při jejich cestách na místa zázraků a nábožné úcty. Přestože fenomén poutnictví se začal rozvíjet již ve středověku, jeho zvuková podoba je zachytitelná více méně až v rekatolizačním období. Obnova starších a zakládání nových poutních míst se staly jedním z nástrojů boje proti reformaci, která putování odmítala a k uctívání „zázračných“ obrazů a soch se stavěla vysloveně nepřátelsky.

Hudba byla minimálně stejně důležitým prvkem barokní religiozity jako obraz, a to nejen ve své artificální formě představované význačnými umělci, ale i ve své lidové či pololidové podobě, sdílené nejširšími lidovými vrstvami. Kancionálová

tvorba 17. a 18. století se v posledních letech těší velkému zájmu zejména literárních historiků, kteří předložili řadu edic mapujících velká editorská i kompilátorská díla českého baroka, počínající Michnou a Bridelem, přes Šteyera a Božana až po rukopisné kancionály. Souběžně se v současné době velmi intenzivně rozvíjí katalogizace a zkoumání kramářských tisků, a to zejména na pražských a brněnských pracovištích.

Recenzovaná publikace Jana Malury a Jakuba Ivánka zahrnuje fundovanou teoretickou studii, edici vybraných poutních písní, podrobný katalog dochovaných tisků a zároveň předkládá „průvodce“ moravskými poutními místy. Kniha je v mnohém unikátní. Zaprvé spojuje různá publikační média – editované písně byly vybírány z kancionálů, poutních příruček i rozsáhlého fondu náboženských kramářských tisků. Za druhé sleduje fenomén „barokního“ poutnictví až do první poloviny 19. století, tedy i v době, kdy již dávno přestalo být součástí každodennosti vyšších či vzdělanějších vrstev obyvatelstva. Z obojího vyplývají velmi zajímavé průniky elitní a lidové kultury stejně jako oficiální náboženské věrouky s lidovou religiozitou, jež se spojovaly právě na cestě k poutním místům. Přestože většina dochovaného materiálu je v češtině, pozornost byla věnována i německým textům.

Autoři v úvodních kapitolách definují poutní píseň jako „strofický, veršovaný text, který mohl sloužit poutníkům během cesty či na samotném poutním místě“. Téma výzkumu dále upřesňují vyloučením textů, které vyjadřují obecnou úctu k světcí

nebo se dokonce objevují v poutnických příručkách, a mohly být tedy během poutí používány, avšak neobsahují žádný odkaz na vykonávání zbožné cesty.

Poněkud diskutabilní je vymezení „moravských“ poutních písní, kam autoři zahrnuli písně vztahené k poutním místům na území Moravy a českého Slezska, dále písně vydané v tiskárnách na tomto teritoriu a také písně s poutní tematikou dochované ve fondech současných sbírkotvorných institucí na území moravských a slezských krajů. Do zkoumaného souboru tak pronikly texty věnované místům ležícím mimo území Moravy a českého Slezska, z nichž nejvýraznější jsou patrně Mariazell či polské lokality, objevuje se však i řada méně známých míst na českomoravském pomezí. Mimořádně záslužné je v tomto ohledu samozřejmě probádání souborů uložených v regionálních muzeích a archivech, které leckdy marně čekají na odborné zpracování. Zejména muzejní přírůstky ze starší doby však jen zřídka bývají určeny místem původu, není tedy jisté, že písňový tisk dochovaný v moravské či slezské instituci odsud také pochází, tedy že se tu píseň opravdu zpívala. Naopak u řady poutních míst nacházejících se na českomoravském pomezí lze předpokládat jak někdejší poutnické návštěvy, tak i stávající uložení poutních tisků na obou stranách zemské hranice. Je však pochopitelné, že tímto způsobem by bylo možné rozšiřovat pramennou základnu do nekonečna a že v zájmu smysluplného řešení badatelského projektu museli autoři svému zkoumání doslova vymezit hranice.

Výsledky své heuristické práce autoři předložili v katalogu takřka 900 textů poutních písní, seřazeném podle míst, k nimž se písně vztahují. Na katalog odkazují rejstříky písňových incipitů a užívaných nápěvů. Společně v budoucnu bezesporu poslouží jako cenná příručka pro další badatele. Z tohoto souboru autoři vybrali 75 písňových textů, které transkribovali a zpřístupnili in extenso, opatřené vysvětlujícími poznámkami a seřazené tematicky podle poutních míst. Knihu otvírají obecné poutnické písně tematizující důvody a průběh poutních cest, následují místa mariánské úcty (moravská, slezská i „zahraniční“), výběr zakončují již méně početné poutní písně ke svaté Anně, svatému Janu Nepomuckému a dalším svatým. Každá kapitola začíná kulturně historickým popisem poutního místa. Autoři shrnují legendy o jeho založení, historii, architektonickou podobu i zasazení v krajině, předkládají i vyčerpávající historiografické informace. Hlavní pozornost ale samozřejmě věnují písňům, jejichž texty jsou integrální součástí výkladu.

Výsledkem je jakýsi hudební místopis moravské poutní tradice, ve kterém figurují středoevropsky významná poutní místa jako například Čenstochová, regionálně významné poutní areály například na Svatém Kopečku či Vranově, drobnější a dnes již pozapomenuté kostelíky a kaple, či lokality, kde se poutní tradice (na čas) utlumila a byla obnovena, jak tomu bylo v Hostýně či Žarošicích. Literárně vědní zaměření autorů se odrazilo například ve studiu struktury veršů jednotlivých písní a v pátrání po genezi písňových textů. Jejich kniha však o poutní

písní uvažuje především jako o součásti komplexní novověké poutnické kultury, která spojovala náboženské, sociální a estetické aspekty v jeden pestrý celek, který nacházel své konzumenty ještě hluboko v 19. století. Poutní píseň lze vnímat jako jeden z dokladů postupování tvorby významných umělců do nejširších vrstev, kde docházelo k jejímu upravování a přetváření, a také jako ukázkou fascinujícího přetrvávání barokního duchovního a estetického prožitku v moderní době.

Hudebně vzdělaného čtenáře jistě potěší i několik ukázek notových záznamů editovaných písní z pera Tomáše Slavického. Výklad o jednotlivých poutních místech doprovázejí reprodukce studovaných dobových tisků a také kultivované autorské fotografie současné podoby poutních areálů, to vše v mimořádně povedeném typografickém zpracování. Výsledkem je kvalitní vědecká monografie s popularizačními kvalitami ve vytríbené knižní podobě, která plně koresponduje s názvem publikace.

Markéta Skořepová

Ferdinand OPLL – Martin SCHEUTZ, Die Transformation des Wiener Stadtbildes um 1700. Die Vogelschau des Bernhard Georg Andermüller von 1703 und der Stadtplan des Michel Herstal de la Tache von 1695/97, Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag 2018 (= Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 61), 212 s., ISBN 978-3-205-20537-1.

Bádání o dějinách metropole habsburského soustátí na prahu novověku má především

v rakouské historiografii bohatou tradici. Stejným tématem se rovněž zabývá anotovaná monografie, jež vznikla v reakci na nedávný objev doposud neznámého kartografického pohledu na Vídeň z roku 1703 v rámci projektu Rakouské akademie věd Die Wiener Hofburg. Forschungen zur Planungs-, Bau- und Funktionsgeschichte. Jeho autorem byl kancelářský a vládní rada anhaltsko-desavského knížete Bernhard Georg Andermüller (1644–1717), který pobýval v letech 1699–1703 v metropoli habsburského soustátí, aby zde jako zástupce svého pána hájil jeho zájmy v říšské dvorské radě. Kolorovaný pohled z ptačí perspektivy na Vídeň s popiskami jednotlivých staveb, jehož faksimile tvoří nedílnou součást publikace (volná příloha č. 1), vytvořil až v posledním roce svého zdejšího působení. Je na něm detailně zachyceno vnitřní město obehnané bastionovým opevněním a nepatrná část Leopoldstadtu (dnes městská čtvrť stejnojmenného druhého vídeňského okrsku). Podle Ferdinanda Oplla a Martina Scheutze dochovaný ikonografický pramen odráží autorovu osobní zálibu v grafické činnosti, nejde ovšem o práci profesionálního kartografa.

Samotné analýze obsahové náplně editované grafiky, jež tvoří jádro práce, předchází téměř šedesátistránková biografická skica jejího autora. Protože o dětství a mládí Bernharda Georga Andermüllera se nedochovaly téměř žádné informace, Ferdinand Opll s Martinem Scheutzem se zaměřili především na objasnění politického pozadí jeho diplomatické mise do Vídně, která souvisela s mnohaletým sporem o dědictví po posledním sasko-lauenburském

vévodovi Juliu Františkovi, jenž zemřel v roce 1689. Následně se na základě více než 240 dochovaných relací, které pravidelně zasílal svému pánovi Leopoldovi I. Anhaltsko-Desavskému (1676–1747), oba autoři snažili zmapovat každodenní život zmiňovaného legáta v metropoli na Dunaji na přelomu 17. a 18. století. Vedle kulturních a uměleckých zájmů diplomata se zaměřili především na jeho politickou činnost a četná jednání, která téměř každodenně vedl s různými hodnostáři císařského dvora. Rovněž se snažili rozplést jemné předivo společenských vztahů, jež poutaly konkrétního diplomata k rozličným osobám z prostředí Vídně, především k nejvyšším dvorským úředníkům.

Právě tuto skutečnost podle mínění autorů publikace také výmluvným způsobem odráží dochované kartografické dílo, jehož obsahové analýze věnovali zbývající část práce. Ferdinand Opll s Martinem Scheutzem pracovali s tezí, že jde ve své podstatě o výmluvnou autopsii Bernharda Georga Andermüllera. Ten do grafiky promítl své několikaleté zkušenosti z pobytu v metropoli habsburského soustátí. Vedle přesné identifikace kostelů, klášterů, císařských a významných městských staveb uvnitř města, jednotlivých prvků opevnění a komunikací totiž podrobně zaznamenal umístění paláců a domů více než 50 vlivných dvorských hodnostářů stárnoucího Habsburka. Prostřednictvím vlastnoručně vyhotoveného pramene tak pro samotného Leopolda I. Anhaltsko-Desavského, kterému práci dedikoval, i své případné nástupce v městě na Dunaji vizualizoval vlastní komunikační síť, jejímž prostřednictvím se

snažil prosazovat zájmy anhaltsko-desavského knížete v tomto prostředí.

V druhé části práce se autoři publikace zevrubně zabývali jednotlivými kartografickými detaily Andermüllerovy grafiky. Bližší identifikaci konkrétních staveb a komunikací předchází výklad o podobě a postupné proměně obrazu Vídně mezi 16. až 18. stoletím, kdy se pozvolna přetvořila v moderní metropoli evropského významu. Jelikož anhaltsko-desavský diplomat zobrazil na své kresbě pouze vnitřní město obklopené hradbami a autorům publikace šlo o naznačení celistvého dobového obrazu aglomerace, tvoří nedílnou součást práce faksimilie části plánu opevnění s předměstími od Michela Herstala de la Tache z roku 1695 nebo 1697 (volná příloha č. 2). Právě z jeho vyprávěcí hodnoty Ferdinand Opll a Martin Scheutz vycházeli při rekonstrukci podoby bezprostředního okolí samotného města. Stranou pozornosti autorů nezůstala ani otázka diplomatovy inspirace při vytváření dochovaného pramene. V této souvislosti si všimli nápadné podoby s rytinou Vídně od vlámského umělce Jacoba Hoefnagela z roku 1609.

Historikové a historičky zabývající se topografickým vývojem metropole habsburského soustátí již od 19. století běžně využívají ve svých výzkumech dobové (kolorované) mapy, plány, kresby a rytiny města, často však pouze k ilustrativnímu účelu. Anotovaná publikace zřetelně poukázala na mimořádnou a leckdy neprávem opomíjenou vyprávěcí hodnotu obdobně koncipovaných ikonografických pramenů. Stranou pozornosti nelze nechat ještě další

heuristickou stránku pojednání. Jeho autoři se totiž neomezili pouze na práci s jedním typem pramene, ale využili také další zdroje. Současně názorně ukázali jednu z možných cest, jak mezioborově a inovativně přistupovat k uvedenému tématu.

Rostislav Smíšek

Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ,
Ve jménu moudrosti. Ikonografie
barokních knihoven na Moravě v 18. sto-
letí, Brno, Masarykova univerzita 2018,
504 s., ISBN 978-80-7422-663-2.

V bohatě ilustrované monografii představila autorka výsledky svého mnohaletého výzkumu věnovaného barokním knihovnám, jež sloužily členům církevních řádů či olomouckému biskupovi. Usilovala o co nejúplnější rekonstrukci původního ikonografického programu a vzhledu daného knihovního sálu v době jeho největší slávy, zpravidla kolem poloviny 18. století. Přitom zohledňovala nejen působivé nástropní a nástěnné malby, nýbrž také umělecký štuk, sochařskou výzdobu, zpracování regálů a rozmístění knih. Vedle rekonstrukce původního záměru a jeho realizace se na základě četných archivních pramenů snažila zodpovědět také otázky, jak vzhled zkoumaného knihovního sálu zapadal do konceptu výzdoby celého kláštera, jaký význam měla knihovna v rámci dané řeholní komunity, a zda měla působit také na laiky, kteří klášter pouze navštívili.

Ve svém výzkumu se Michaela Šeferisová Loudová zaměřila výlučně na knihovny, jež se nacházely na území Moravy.

Z nich vybrala šest řádových objektů, v nichž se dochovaly významné části nástěnných a nástropních maleb. Náležela mezi ně knihovna premonstrátů na Hradisku u Olomouce, benediktinů v Rajhradě u Brna, františkánů v Uherském Hradišti, minoritů v Brně, premonstrátů v Nové Říši a kapucínů v Brně. Své bádání rozšířila také na knihovny sály biskupského zámku v Kroměříži a knihovnu bývalé premonstrátské kanonie v Louce u Znojma. Ta tvořila jistou výjimku, neboť její výzdoba byla zničena. Zachoval se však její popis v tisku z konce 18. století, jenž představuje jeden z mála dochovaných ideových programů, v nichž byl dopodrobna vylíčen nejen vzhled celého sálu, nýbrž i duchovní ideje, které měl hlásat.

Monografie je velmi přehledně a smysluplně členěna. Každé ze zkoumaných knihoven věnovala autorka samostatnou kapitolu. V jejím úvodu popsala historii konkrétního kláštera a situaci, jež v 18. století vedla k plánu zřídit nový knihovní sál nebo nově přestavět a vyzdobit již existující knihovnu. Důkladně objasnila úkoly, které musela knihovna v dané klášterní komunitě splňovat. Poté podrobně analyzovala celý výzdobný program. Začínala u rozsáhlých nástropních obrazů a postupovala k drobným výjevům a medailonům na sloupech či mezi okenními špaletami. Snažila se důsledně identifikovat každý výjev a nespo- léhala na tvrzení svých předchůdců, nýbrž hledala paralely v díle daného umělce a mezi oblíbenými či na toto místo logicky náležejícími scénami. Často pracovala s archivními prameny, díky čemuž se jí podařilo vyložit smysl značného počtu

dosud nejasných scén a opravit mnohé mylné identifikace. Jako příklad mohou být zmíněny zlacené kruhové medailony v knihovně na Hradisku u Olomouce, jež byly dříve vykládány jako alegorie ctností, ačkoliv tyto nebývaly zpodobovány jako muži. Teze Michaely Šeferisové Loudové, že jde o syny praotce Jákoba reprezentující jednotlivé kmeny Izraele, je mnohem pravděpodobnější, zvláště s ohledem na atributy, které se dokonale shodují s formulací Jákobovy závěti v Bibli. Jiným příkladem výsledků, jež přineslo intenzivní zkoumání archivních pramenů i hlubší pochopení barokní ikonografie, je popis výjevu Církve uzdravující srdce zatvrzelců. Autorka si povšimla poněkud nelogického uskupení, na němž postava Církve drží lidské srdce, aniž by mu věnovala pozornost. Na základě staré fotodokumentace z konce 19. století však doložila, že při restaurování byla ve scéně chybně přemalována holubice symbolizující Ducha svatého, z jejíhož zobáku proudila k srdci písmena IHS symbolizující uzdravení darované Kristem. Podobných vysvětlení a postřehů se v publikaci nabízí celá řada.

Ačkoliv se autorka vždy snažila najít co nejspokojivější výklad všech obrazových a sochařských výjevů, otevřeně přiznává, pokud se jí význam některých scén nepodařilo identifikovat, nebo se nabízele více možných interpretací. Tato otevřenost však neodrazuje, naopak vzbuzuje zvědavost a posiluje lidské vyznění knihy. Další nesporné pozitivum představuje bohatý obrazový doprovod tvořený fotografiemi jednotlivých částí knihovní výzdoby. Díky němu získává čtenář velmi jasnou

představu o vzhledu jednotlivých knihovních sálů a může porovnávat své závěry s autorčiným výkladem.

Celkově je publikace významným počinem, který ukazuje krásu barokního umění a šíří povědomí o typických motivech, jež byly užívány při výzdobě klášterních knihoven. A těm dosud rozhodně nebyla věnována taková badatelská pozornost, jakou by si zasloužily. Publikace *Ve jménu moudrosti* však obsahuje důležité informace i pro ty badatele, kteří se přímo nezabývají podobou klášterů, protože napomáhá lepšímu pochopení barokní ikonografie. Může tak napomoci při interpretaci těch děl, která jsou umístěná v kostelích či kaplích, jež sice přímo nesouvisely s knihami a četbou, avšak měly za cíl oslavit stejné světce či duchovní myšlenky.

Kateřina Pražáková

Réka LENGYEL – Gábor TŰSKÉS (edd.), Learned Societies, Freemasonry, Sciences and Literature in 18th-Century Hungary. A Collection of Documents and Sources, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet 2017, 247 s., ISBN 978-963-416-090-8.

Edice dokumentů, kterou vydala Maďarská akademie věd, se soustředí na historii myšlenky akademie věd v habsburské monarchii a její spojení se svobodnými zednáři. Dokumenty jsou vydány v původním jazyce pramene, tedy latinsky a německy. Jen na konci edice jsou zařazeny tři krátké dopisy psané původně maďarsky, jež jsou

zde však zveřejněny v anglickém překladu. V překladu je zveřejněn také Dobročinný plán na založení uherské společnosti od Györgye Bessenyeiho z roku 1780 (s. 80–90). Edice je tedy zcela přístupná mezinárodní badatelské veřejnosti. Ačkoliv je tematicky zaměřena samozřejmě na uherskou část monarchie, obsahuje zejména na začátku dokumenty, které jsou zásadní pro celou habsburskou říši. Je to zejména plán na založení akademie od jezuity Maxmiliána Hella z roku 1774 (s. 67–76), který úzce souvisel s tereziánskými reformami a není znám z jiných moderních edic. Pro dějiny akademii a učených společností doby osvícenství je to zcela nepostradatelná edice dokumentů.

Ivo Cerman

Ágnes DÓBÉK – Gábor MÉSZÁROS – Gábor VADERNA (edd.), Media and Literature in Multilingual Hungary 1770–1820, Budapest, reciti 2019, 285 s., ISBN978-615-5478-70-3.

Sborník představuje výsledky badatelské skupiny Maďarské akademie věd, která pod vedením Gábora Vaderny řešila projekt Literární kultura Západního Uherska 1770–1820. Geografický rámec zahrnuje hustěji obydlenou západní část země, která zůstala ušetřena turecké okupace, a proto představovala i v 18. století těžiště kulturního života. Zahrnuje dnešní státy Chorvatsko, Slovensko a s trochou dobré vůle se sem vešlo i Sedmihradsko (jako téma západních novin). Projekt teoreticky vychází koncepce Gábora Vaderny

a z Habermasova pojetí veřejné sféry. Zároveň se ovšem domnívá, že v Uhersku Habermasovy teze neplatí, jelikož zde nebylo hlavním tvůrcem veřejné sféry měšťanstvo, ale šlechta. Transformaci veřejné sféry tu tedy poháněla kupředu šlechta, zemské sněmy Uherska i Chorvatska. V konečném důsledku vedl odlišný vývoj k důrazu na otázku jazyka. Zájem badatelské skupiny se proto zaměřil na šlechtice a jejich literární tvorbu. Cenné je, že některé příspěvky shrnují historii novin a médií v dané oblasti (Suzana Cocha pro Chorvatsko, Eva Kowalská pro Slovensko) a Andrea Seidler pojednala o tom, jak Preßburger Zeitung informovaly o dění u dvora. Některé výklady ovšem zůstávají poplatné národoveckému pojetí dějin. Suzana Cocha sleduje v dějinách chorvatských novin zejména otázku, kdo a od kdy psal chorvatsky. Pro zájemce o historii médií může být užitečný příspěvek Reky Lengyel, protože přináší seznam literatury k dějinám uherských médií. Příspěvek Gábora Vaderny o listu Mindenes Gyűjtemény (Smíšená sbírka), který vycházel v Komárnu, zase ukazuje, jakou měly regionální noviny neobyčejnou šíři témat a geografického záběru. Témata sahala od skandálních anekdot o nových metodách sexuální péče v Londýně až po seriózní zprávy o literatuře a mravech. Sborník může sloužit jako východisko k seznámení s historií médií v Uhersku, ale chybí zde souhrnná bibliografie, seznam novin doby osvícenství (aspoň důležitějších) nebo shrnující příspěvek, který by roztržštěn poznámky pospojoval.

Ivo Cerman